

פרט אחד קטן: מטרת החינוך*

יורם הרפז

"התוכנית הלאומית לחינוך" שהפיקה ועדת דברת עוסקת בדברים רבים וחשובים – בארגון מנהל החינוך, בשיטת התקצוב, במבנה שכר המורים, במוסדות להכשרת מורים, במדידת הישגים ועוד. היא אינה עוסקת בפרט אחד קטן – במטרת החינוך. ללא הפרט הזה כל העיסוקים האחרים הם חסרי משמעות. זהו עניין לוגי פשוט: כאשר לא יודעים מה המטרה, לא יכולים לתכנן את האמצעים להשגתה. ועדת דברת תכננה אמצעים ללא מטרה. אמנם בחלק השני של "התוכנית" יש תת-פרק בשם "מטרות החינוך – מצפון ערכי וחינוכי" (עמ' 55-56), המצטט את אחת עשרה מטרות החינוך כפי שנוסחו בחוק החינוך הממלכתי, אך ברור שמטרות אלה לא נידונו ברצינות על ידי הוועדה. אילו הועדה הייתה דנה בהן ברצינות היא הייתה מגלה שהן הכרזות כלליות נטולות הכוונה מעשית, וכאשר מתרגמים אותן להכוונות מעשיות רואים מייד שהן סותרות זו את זו. בקיצור, ועדת דברת לא שאלה את השאלה העיקרית: מהי מטרת החינוך, או לשם מה אנו דוחקים אנשים צעירים לכיתות בית ספר למשך שתיים עשרה שנים. זוהי לא שאלה מופרכת או תרגיל לקורס אקדמי; זוהי שאלה שיותר ויותר אנשים "רגילים" שואלים ומתקשים להמציא לה תשובה מניחה את הדעת. יתר על כן, בהעדר מטרה חינוכית ברורה, ההמלצות של "התוכנית הלאומית" חסרות לכידות, ואלה שאמורים לבצע אותן יחסרו הנעה לביצוען. "אם יש למה" כתב ניטשה, "אפשר לסבול כל איך". כשאין למה, כלומר מטרה, או כאשר הלמה הוא עמום ורווי סתירות, אין נכונות לסבול כל איך, כלומר להשקיע את המאמץ הנדרש להשגתו. אפשר אפוא לנבא, מבלי לקחת סיכון בלתי סביר, ש"התוכנית הלאומית לחינוך" תתפורר בהדרגה במהלך ניסיונות מקריים וחלושים להגשימה, וכל מה שיישאר ממנה הם שינויים פה ושם (במקומות שבהם קל ולא ממש חשוב לשנות, או במקומות שבהם אפשר לחסוך כסף גם במחיר חיסול מסגרת טובה) וחומר טוב למחקרים על עוד רפורמה שכשלה. ועוד: גם אם "התוכנית" תבוצע באופן מלא לשביעות רצונם של כל חברי הוועדה, היא לא תחולל שינוי חשוב באמת בחינוך של ילדינו. היא תשמר את הקיים, והקיים מחייב שינוי אמיתי – שינוי המתחיל בהגדרת המטרה.

אנסה אפוא לעשות בקצרה, רק לצורך דוגמא, את מה שהוועדה הלאומית צריכה הייתה לעשות – להגדיר את מטרת החינוך. מהי אפוא מטרת החינוך? הנה הגדרה כללית ופשוטה: **מטרת החינוך היא למידה טובה של דברים בעלי ערך**. זוהי הגדרה שהפילוסופים מכנים "הגדרה צורנית". קל להסכים אתה עד שנותנים לה תוכן מוגדר. כשנותנים לה תוכן מוגדר מוצא מחלוקת (שממנה חששה ועדת דברת. מחלוקת על המטרה אכן תוקעת את הדיון כבר בתחילתו אבל אי-אפשר לעקוף אותו). הבה ניתן לה תוכן מוגדר; נגדיר מהי "למידה טובה" ומהם "דברים בעלי ערך".

למידה טובה

אפשר להגדיר למידה טובה משתי נקודות מבט: מנקודת המבט של התהליך ומנקודת המבט של התוצר. מבחינת התהליך למידה טובה כרוכה **במעורבות** – בעניין, באכפתיות, בהתרגשות. מעורבות בתהליך הלמידה יוצרת התנסות חיובית, והתנסות חיובית מעוררת רצון לשחזר אותה,

* המאמר פורסם ב"ארץ אחרת", גיליון 25, כסליוסבת, תשס"ה, 67-71.

כלומר להמשיך וללמוד. מבחינת התוצר למידה טובה כרוכה בהבנה – ביכולת לחשוב בגמישות עם מה שנלמד ולפעול אִתּו. אדם מבין משהו – מושג, רעיון, עיקרון – כאשר הוא מסוגל לבצע אִתּו פעולות שכליות מסוימות – להסביר אותו במילים שלו, לנתח אותו לגורמים, להסיק ממנו מסקנות חדשות, למקם אותו בהקשר, ליישם אותו למצבים חדשים וכדומה.

למידה טובה כרוכה אפוא במעורבות ובהבנה; וכדי להתפתח היא זקוקה לתנאים. כאשר תנאים מסוימים אינם קיימים, למידה טובה אינה קיימת. הנה לדוגמא עשרה תנאים חיוניים לקיומה של למידה טובה.

תכליתיות: אנשים לומדים היטב – מעורבים במה שהם לומדים ומבינים אותו – כאשר הנושאים הנלמדים תורמים משהו לתוכנית החיים שלהם.

הדהוד: אנשים לומדים היטב כאשר הנושאים הנלמדים מהווים הד, אישור, הרחבה לעניין ראשוני, למחשבות גולמיות, לתחושות עמומות שיש להם.

ערעור: אנשים לומדים היטב כאשר הנחות היסוד, האמונות הוודאיות, השכל הישר שלהם מתערערים (למידה היא המנגנון שבא לשקם את האיזון שהופר).

אתגר: אנשים לומדים היטב כאשר מוצע להם "אתגר אופטימלי" – אתגר שאינו קל מדי ואינו קשה מדי, אתגר המחייב מאמץ גדול אך אפשרי.

התאמה: אנשים לומדים היטב כאשר הנושאים הנלמדים מתאימים לאינטליגנציות (או לכישורים) הדומיננטיות שלהם; וכן, כאשר שיטת ההוראה מתאימה לסגנון הלמידה שלהם.

בחירה: אנשים לומדים היטב כאשר מאפשרים להם לבחור בנושאים שהם נוטים אליהם (אנשים לא רק בוחרים את מה שהם אוהבים; הם אוהבים את מה שהם בוחרים).

אקלים: אנשים לומדים היטב באקלים תומך, בסביבה המאפשרת להם להתעמק בבעיה, להמציא פתרונות ולטעות (טעויות הן משאב למידה).

משוב: אנשים לומדים היטב כאשר הם מקבלים משוב מיידע ורצוף – משוב מפורט המשולב בתהליך הלמידה ולא בא בסופו (הבחינה); משוב שמטרתו לקדם ולא למיין אותם.

שיתוף: אנשים לומדים היטב כאשר הם לומדים עם אחרים, שומעים אותם ומשמיעים להם, כדי להשיג מטרה משותפת.

ייחוס: אנשים לומדים היטב כאשר הם מייחסים את ההצלחות ואת הכישלונות שלהם למאמץ שהשקיעו ולא למזל טוב או רע או לכוונות רעות או טובות של אחרים.

יש תנאים חיוניים נוספים ללמידה טובה. **התנאים הללו אינם קיימים בבית הספר.** הנושאים הנלמדים בבית הספר אינם תכליתיים, אינם מהדהדים, אינם מערערים, אינם מאתגרים ואינם מתאימים; בית הספר אינו מאפשר בחירה בנושאי ובאופני הלימוד; האקלים השורר בו הוא מאיים ומעודד הישגיות מוחצנת; המשוב העיקרי בבית הספר הוא בחינה ממיינת שבאה בסוף התהליך; הלמידה היא אישית ותחרותית; ההוראה סמכותית ומדכאת את האוטונומיה של היחיד, כלומר אינה מעודדת אותו לייחס לעצמו את הישגיו. כיוון שאין תנאים ללמידה טובה בבית הספר, אין למידה טובה בבית הספר: תלמידים אינם מעורבים בלמידת הנושאים שמלמדים אותם ואינם מבינים אותם (אם אין למידה אין הוראה; אם אין קנייה אין מכירה. בבית הספר – כמה מוזר! – אין הוראה ואין למידה). העדות המובהקת ביותר להעדרה של למידה טובה בבית הספר היא השכחה המהירה של התכנים "נלמדים". כמה מכם זוכרים כיצד פותרים משוואה עם שני נעלמים, מהו חוק בویل או מה הייתה מדיניות החוץ של מטרניך...? נושאים הנלמדים היטב, כלומר מעורבים בהם ומבינים אותם, אינם נשכחים; הם נטמעים בחיי הרוח לתמיד.

אפשר כמובן לטעון שמטרת בית הספר אינה זכירה של התכנים שהמורים וספרי הלימוד מעבירים, אלא משהו עמוק יותר: הפנמה של המסרים המובלעים בצורת החיים של בית הספר (מה שמכונה "תוכנית הלימודים הסמויה"). מסרים אלה מטפחים גישות חשובות כגון חריצות, הישגיות, שיטתיות ועוד. אם כן, אילו גישות מטפחת צורת החיים בבית הספר? הנה שלוש לדוגמא:

ציניות: בית הספר הוא מוסד ציני לפני ולפנים. הוא אומר לתלמידיו כך: אתם לומדים ביולוגיה, תנ"ך או אמנות לא משום שיש בהם איזה חכמה, יופי או סימן לגדולה אנושית שראוי לחתור אליה; אתם לומדים את כל הדברים האלה כדי להשיג דבר שאינו קשור אליהם כלל – תעודת בגרות (שתאפשר לכם להשיג מקצוע טוב שיאפשר לכם "חיים טובים" – כסף, יוקרה וכו'). אמנם לא חסרים מורים היוצאים מגדרם כדי לפתות את תלמידיהם לאיזה פיסת תרבות, אך התלמידים אינם תמימים (כמו מוריהם) ואינם מתפתים; הם יודעים לשם מה הם באו לכאן ומה הם רוצים להשיג.

תלות: כיוון שבית הספר גוזל מתלמידיו את חירותם להחליט מה ואיך ללמוד, ומסיר מעליהם אחריות – אם אין חירות אין אחריות – הוא עושה אותם לתלתיים (או ילדתיים). תלמידים בני שבע עשרה ושמונה עשרה מכונים בבית הספר "ילדים" ולנטולי יזמה ועניין. תלמידים בבית הספר ומחוצה לו אינם יוזמים, אינם מוחים ואינם מתעניינים בדברים שהם מעבר לטווח הקצר של גופם. מצוקות ועולות שמחוץ לטווח הזה לא מדברות אליהם (זה לא "הקטע" שלהם). הם חווים את העולם כדבר שצריך לטפל בהם, וכדבר שהם אינם מסוגלים ואינם צריכים לחולל בו שינוי.

ניכור: ניכור הוא תנאי להצלחה בבית הספר; תלמיד מעורב נכשל בלימודיו. כדי להצליח בבית הספר או לשרוד בו על התלמיד ללמוד את ה"חומר" כדבר-מה שאינו נוגע לו; לאחסן אותו בתודעתו עד לבחינה ואז להיפטר ממנו. כאשר תלמיד מגלה מעורבות שכלית ורגשית בנושא או בתחום מסוים הוא מתחיל לפגור בתחומים אחרים; עליו להישמר מפני השקעת-יתר ולנהל כלכלת למידה חסכונית, כלומר להקפיד על למידה מנוכרת.

קוראים אחדים עשויים למחות נגד התיאור הדמוני הזה של בית הספר בשם חוויות משמעותיות של למידה טובה שהיו להם. פה ושם אכן יש חוויות של למידה טובה בבית הספר, אך הן נדירות יחסית. על רקע השיממון הכללי המאפיין את החיים בבית הספר הן בולטות ונשמרות בזיכרון. באשר לגישות, בית הספר מטפח גם גישות חיוביות, אך הן מתאפסות על ידי הגישות השליליות שהוא מטפח (השכבות החברתיות החלשות פגיעות במיוחד לגישות אלה משום שהן עדיין מתייחסות לבית הספר ברצינות. המעמד הבינוני הגבוה מתייחס לבית הספר בעוינות, לכל הפחות בספקנות).

זהו אפוא בית הספר ש"התוכנית הלאומית לחינוך" מבקשת לחזק. אם המלצותיה של התוכנית יתגשמו אחת לאחת, מה שלא יקרה, בית הספר במתכונתו הבלתי יעילה, שלא לומר הבלתי חינוכית, יונשם לעוד שנים אחדות... עד לועדה הלאומית הבאה (אבל עם ועדות לאומיות לא משחקים. כאשר אחת לא מצליחה, ה"קליינטים" נעשים ציניים או אדישים. הועדה שתבוא אחר כך תתקבל בהתאם וסיכוייה להצליח יהיו כמעט אבודים מראש).

אף כי בית הספר אינו משרת מטרה ראויה, כלומר למידה טובה של דברים בעלי ערך, איני טוען שצריך להרוס אותו. אין כרגע תחליף אמיתי למוסד הזה (ייתכן שלמידה מן הבית, Home

Schooling, היא אפשרות שראוי לבחון ברצינות). זהו אכן המצב המתסכל שהחינוך בעולם המערבי תקוע בו: בית הספר אינו משרת את מטרותיהם של החברה (הכשרת עובדים לתעשייה עתירת ידע) של התרבות (הקניית ערכים הומניסטיים ודמוקרטיים) ושל היחיד (טיפול חשיבה עצמאית), אך אין לו חלופה סבירה. אם זה אכן המצב, ועדה לאומית צריכה הייתה להתרכז בשינוי יסודותיו של בית הספר – דפוס ההוראה, שיטת הערכה, תוכנית הלימודים, ארגון החלל, הקצאת הזמן ועוד – ולא בשינוי היסודות של מערכת החינוך שבאים לתמוך בבית הספר. רק לאחר שינוי מבני של בית הספר צריך היה לגשת לשינוי הולם של מערכת החינוך. ועדת דברת טיפלה בעיקר במערכת החינוך, במעטפת; היא לא שאלה אם ראוי לשמור על מה שנמצא במרכזה או אם מה שנמצא במרכזה משרת מטרה ראויה.

דברים בעלי ערך

מה הם הדברים בעלי הערך, דברים שראוי ללמוד היטב – להיות מעורבים בהם ולהבינם? הדיבור בעניין זה הולך בערך כך: צריך ללמוד לקרוא ולכתוב, וצריך ללמוד חשבון. וגם אנגלית חשובה. אנגלית היא שפה גלובלית, קשר לעולם. וגם ערבית, אם רוצים שלום עם השכנים. וגם פיזיקה, כימיה וביולוגיה. מדעי הטבע הם כידוע הבסיס לקדמה ולחוסנה של חברה (פרס נובל אחד כבר קיבלנו, אפשר לקבל עוד). נכון, אבל גם היסטוריה, ספרות ואמנות הם בסיס לחוסנה של חברה. אנחנו רוצים אזרחים רחבי אופקים ובעלי בסיס תרבותי משותף. נכון, החברה שלנו שסועה וזקוקה בדחיפות לבסיס תרבותי משותף. אם כך, אז חשוב מאוד ללמד היסטוריה של עם ישראל, עם דגש על תולדות הציונות ועל השואה. וגם ספרות עברית (ספרות כללית חשובה, אבל פחות). וכדאי, לחיזוק הרוח, גם יהדות – תנ"ך וקצת תושב"ע; אחרי הכל אנחנו יהודים, לא יפנים (נכון, יש גם ערבים בתוכנו – אז שילמדו את התרבות שלהם. העיקר שיכבדו את החוק). כל זה חשוב, ללא ספק, אבל גם התעמלות חשובה – נפש בריאה בגוף בריא (מדליית זהב אולימפית אחת כבר קיבלנו, אפשר לקבל עוד). וגם כישורי חיים חשובים. צריך ללמד ילדים משהו על יחסים בין בני אדם, על חיי משפחה, על מין ודברים כאלה. ובל נשכח, חשוב להקדיש כמה שיעורים טובים לבטיחות בדרכים, לשמירה על איכות הסביבה (אפשר לצאת למבצעי ניקוי של החוף או לשקם ואדי ליד בית הספר) ולסמים. היום בכל בית ספר יש סמים, וסמים קלים מביאים לסמים קשים. ומה עם לימודי מחשב? כמעט שכחנו! כל החיים בעתיד יעשו באמצעות מחשב. מחשב חשוב. ומה עם פילוסופיה – אין מקצוע המלמד אנשים לחשוב טוב יותר מפילוסופיה. צריך להתחיל עם פילוסופיה כבר בכיתות יסוד, אולי אפילו בגן. ואם רוצים ללמד לחשוב, אז מדוע לא ללמד חשיבה?! צריך להתרכז בהקניית מיומנויות חשיבה. חשיבה חשובה. אבל חשיבה זה לא הכל; יש גם רגש. אינטליגנציה רגשית – זוכרים?! מה עושים עם אינטליגנציה רגשית...? צריך ללמד ילדים לתת ביטוי לרגשותיהם, למשל בכתיבה... כן, צריך ללמד כתיבה יוצרת. אם כך, גם תיאטרון חשוב: לא רק לראות הרבה תיאטרון אלא גם ללמד משחק, ללמד ילדים לבטא את עצמם על במה. וגם קולנוע חשוב. זהו המדיום הכי נפוץ היום. לא כולם קוראים אבל כולם הולכים לקולנוע ורואים טלוויזיה. והכי חשוב זה ללמד לעשות קולנוע. דרך עשיית קולנוע ילדים לומדים לשתף פעולה. אבל אסור לשכוח: עם הבעת רגשות וכל זה לא הולכים למכולת. צריך לאפשר לילדים להתנסות במקצועות עתירי ידע, במקצועות של העתיד. למשל, כן, ללמד אותם מה זאת בורסה ואיך קונים ומוכרים מניות (אפשר לקבל תמיכה מאיזה בנק). כן זה חשוב, בוודאי, אבל, עם כל

הכבוד, חינוך זה לא הקניית מקצוע, חינוך זה קודם כל הקניית ערכים. צריך להקנות לילדים ערכים... למשל סובלנות לאחר. נכון, סובלנות לאחר... אבל מרוב סובלנות לאחר הנוער מוריד פרופיל ומשתמט מגיוס. אז חשוב ללמד גם אהבת מולדת, למה אבות הציונות בנו את המדינה ומה אנחנו עושים כאן. אין לנו ארץ אחרת...

איך יוצאים מכל הדיבור הזה של מה חשוב ללמד וללמוד? בדרך כלל יוצאים מזה על ידי הוספה: כל מה שחשוב, כל מה "שלא יעלה על הדעת לא ללמד", נדחס איכשהו לתוכנית הלימודים. התוצאה היא תוכנית לימודים מקוטעת ועמוסה המכילה הרבה מדי מקצועות והרבה מדי נושאים בכל מקצוע. את התוכנית הזו אי-אפשר ללמוד היטב, כלומר להיות מעורב בתחומים ובנושאים הרבים והשונים הכלולים בה ולהבינם. ההכרעה מה חשוב ללמד וללמוד היא אפוא "הכרעה טרגית": היא כרוכה בויתור מכאיב על תחומים ונושאים שחשוב ללמד וללמוד. אך כדי לוותר באורח מושכל (כלומר, לא על פי גחמותיו של השר או השרה) צריך עיקרון שעל פיו מוותרים, עיקרון שעל פיו מחליטים אילו תכנים יוצאו מתוכנית הלימודים ואילו תכנים יכנסו אליה.

"החינוך הוא משרתם של שלושה אדונים" אמר צבי לם: החברה, התרבות והיחיד (לם נפטר לפני זמן קצר. קולו העמוק והייחודי חסר מאוד בדיון הציבורי על המלצות ועדת דברת). את כל הדברים בעלי הערך, הדברים שחשוב ללמד וללמוד, אפשר למיין על פי שלושת ה"אדונים" האלה. "אדון חברה" טוען שהכי חשוב להקנות לתלמידים ידע, מיומנויות וגישות שהחברה זקוקה להם והתלמידים זקוקים להם כדי להצליח בחברה; "אדון תרבות" טוען שהכי חשוב לעצב את רוחם של התלמידים ברוח ערכים ואמיתות הגלומים בתרבות מועדפת כדי שיהיו אנשים טובים יותר; "אדון יחיד" טוען שהכי חשוב לאפשר לכל יחיד לממש את אישיותו המיוחדת על פי בחירתו כדי שיהיו הם עצמם. ה"אדונים" האלה – לם כינה אותם סוציאליזציה, אקולטורציה ואינדיבידואציה – אינם הולכים יחד: אם רוצים שהחינוך יהיה אפקטיבי, כלומר יותר חותם כלשהו בתודעתם של התלמידים, יש ללכת עם אחד מהם.

קהילות אנושיות שונות נותנות עדיפות ל"אדון חינוך" כזה או אחר. העדיפות הזו נובעת מ"שקלול" כלשהו של אוטופיה ודיאגנוזה, של עולם רצוי ועולם מצוי, של דימויים טעוני ערך של "החיים הטובים" שקהילה נתונה מאמינה בהם, וניתוח "תביעותיו" של המצב הקיים כפי שהיא מפרשת אותו. כך, למשל, החינוך הדתי, הלאומי והחרדי, נותן עדיפות לגרסאות שונות של "אדון תרבות" (רובו של החינוך הדתי עסוק באינדוקטרינציה של אמיתות וערכים דתיים ולאומיים). אך העובדה שהחינוך הדתי לסוגיו הכריע לטובת "אדון חינוך" אחד אינה מחסנת אותו מפני השפעותיהם ה"מזיקות" של "אדוני החינוך" האחרים. כך, למשל, בישיבות התיכוניות של החינוך הממלכתי הדתי "לימודי החול" ("אדון חברה") צוברים יוקרה המאיימת על זו של "לימודי הקודש" ("אדון תרבות"), וגם רוחות של חשיבה עצמאית וביקורתית ("אדון יחיד") מסתננות פנימה (לעתים בעידודם של מנהלים ומורים שיש להם אהדה מסוימת ל"אדון יחיד" מוחלש, כלומר כזה שאינו תוקף את הדוקטרינות היסודיות).

החינוך הממלכתי או החילוני (שהוא הקליינט העיקרי, אולי היחיד, של המלצות ועדת דברת. מערכות החינוך של המגזר הדתי הלאומי ושל המגזר החרדי יחמקו מהן בדרכים טיפוסיות) מתקשה להכריע לטובת אחד מ"אדוני החינוך". הוא מסתובב מבולבל בין שלושתם, קרוע בין שלוש נאמנויות. התוצאה היא בית ספר המשרת בעיקר את "אדון חברה" (מכין לבחינות בגרות), מתיימר לשרת את "אדון תרבות" (לחנך לערכים), וחש שאולי, בעצם, ראוי לשרת את "אדון

יחיד" (לאפשר לכל תלמיד "ללכת עם מה שמעניין אותו"). אפשר אפוא לומר שבית הספר החילוני עושה סוציאליזציה, מדבר אקולטורציה וחושב אינדיבידואציה (כצפוי, גם "התוכנית הלאומית לחינוך" של ועדת דברת משקפת את הבלבול הזה ועומדת כל-כולה בסימן נאמנויות סותרות לשלושת "אדוני החינוך").

השאלה המכרעת היא אפוא: איזה "אדון חינוך" על החינוך החילוני לשרת? ההכרעה בעניין זה היא אידיאולוגית, כלומר אין שום גורם אובייקטיבי שיכול לכפות על החינוך החילוני, כמו על כל חינוך אחר, "אדון חינוך" מסוים. עם זאת, ייתכן שהערכים של חברה הרוצה להיות הומניסטית ודמוקרטית פלוס מאפיינים חברתיים וכלכליים בולטים של חברה פוסט-מודרנית פלוס ערכים ומאפיינים מקומיים של תרבות וחברה ישראליות, יוצרים איזו "מסה" המקנה עדיפות ל"אדון חינוך" מסוים. אני סבור (וכאן מצטרף עוד "פלוס" אחד – ההטיה האידיאולוגית שלי. בחשבון אחרון, כל פילוסופיה, כדברי ניטשה, היא ויודי של מחוללה) **שהחינוך הממלכתי החילוני ("הציבורי" בלשון הדוח) צריך לשרת את "אדון תרבות", אך בהבדל מ"אדון תרבות" של החינוך הדתי, "אדון תרבות" של החינוך החילוני הוא פתוח וביקורתי. עיקרו של ה"אדון" הזה הוא חינוך לשם הבנה במהלך יצירה של ידע.** הבה נסביר.

עיקרו של החינוך הבית-ספרי נעשה באמצעות הוראה; הוראה היא חינוך באמצעות ידע. בין המורה המחנכת ובין התלמידים מתווך ידע המאורגן בתוכנית לימודים (החינוך בבית, לשם השוואה, נעשה באמצעות יחסים – שיחות מזדמנות, התארגנות לטיול, חיבוק וכדומה). מטרת העיסוק בידע על פי "אדון תרבות" שלנו היא הבנה של העולם בעזרת הבנה של "הרעיונות הגדולים" ושל "הסיפורים הגדולים" של התרבות האנושית, בעיקר של התרבות המערבית ההומניסטית (חסידי הרב-תרבותיות עשויים למחות בנקודה זו ולהפעיל טיעון שכל-כולו תרבות מערבית נגד התרבות המערבית. ייתכן שגם חסידי התרבות היהודית ימחו. התרכזות בתרבות המערבית ההומניסטית אינה מסלקת את התרבות היהודית, אף כי בין התרבויות האלה יש גם סתירות מהותיות שלא ניתן ליישבן). "הרעיונות הגדולים" ו"הסיפורים הגדולים" של התרבות המערבית (ותרבויות אחרות) הם ניסיונות להבין את העולם על ממדיו השונים, והם מאורגנים במדעי הטבע ובמדעי האדם (רעיונות – בפיזיקה, ביולוגיה וכדומה; סיפורים – בהיסטוריה, בספרות וכדומה). על התלמידים להבין את הרעיונות ואת הסיפורים הללו לא כמטרה בפני עצמה, אלא כחלק מניסיונם להבין את העולם, ובכלל זה גם את עולמם שלהם. במילים אחרות, מטרת ההוראה (חינוך באמצעות ידע) היא ללמד אנשים צעירים ליצור ידע על בסיס הבנת ידע כדי לתת מובן לעולם שבו הם חיים.

העיקרון הזה – יצירת ידע לשם הבנה – צריך לשמש כסלקטור של מועדון תוכנית הלימודים של החינוך החילוני. הוא קובע מהם הדברים בעלי הערך הרשאים להיכנס למועדון, מהם "הרעיונות הגדולים" ו"הסיפורים הגדולים" של התרבות המערבית (ותרבויות אחרות) שמקדמים את ההבנה של העולם ונותנים משמעות לחיינו. נכון, יש הרבה רעיונות וסיפורים "גדולים" והמועדון מפוצץ. אך צריך לזכור שהמטרה אינה להכניס את כל הרעיונות והסיפורים שזכו במנוי לתוך המועדון, אלא להבין את חלקם במסגרת המטרה העיקרית: הצטרפות אל המסע התרבותי להבנת העולם. המטרה העיקרית – "אדון תרבות" שאנו משרתים – הופכת את התהליך לעיקר. מה שיש לו ערך חינוכי "מוחלט" אינם התכנים שיש ללמוד – הרעיונות והסיפורים "הגדולים", חברי המועדון – אלא התהליך שבו לומדים אותם. **תהליך הלמידה צריך להתבסס על יצירת ידע לשם הבנה.** למידה כזו מחייבת סביבה חינוכית שונה מאוד מזו שבית הספר מספק. הסביבה הזו חייבת לספק

תנאים כלליים ללמידה טובה ותנאים מיוחדים ללמידה שתכליתה יצירה של ידע לשם הבנה. הסביבה הזו ממתינה לממציאיה: לועדה לאומית שתעיז לעסוק במטרת החינוך, או טוב יותר, לתנועה עממית של אזרחים שהחינוך שילדיהם מקבלים מהמדינה חשוב להם.

הוראה לשם הבנה של "רעיונות גדולים" זקוקה לתנאים – תנאים ללמידה טובה. בית הספר אינו מלמד לשם הבנה אלא לשם ידיעה – החזקה של פרטי מידע בזיכרון לצורך הפגנה בבחינה. הוראה לשם הבנה מחייבת ארגון מחדש של בית הספר על כל מרכיביו. בית ספר שישפק תנאים ללמידה טובה של דברים בעלי ערך – מעורבות בלמידה של "רעיונות גדולים" והבנתם – עשוי לחולל שינוי אמיתי. בית הספר הזה ממתין לועדה לאומית שתמציא אותו.

